

■ ในราใจัก ดาวรุ่ง ศิษย์แม่นกน้อย

“โนราโรงครู” มรดกทางวัฒนธรรม

ยูเนสโกไม่ได้ให้รางวัลความสวยงามที่สุดในโลก
อย่าทิ้งขว้างความเป็นตัวตนของเรา

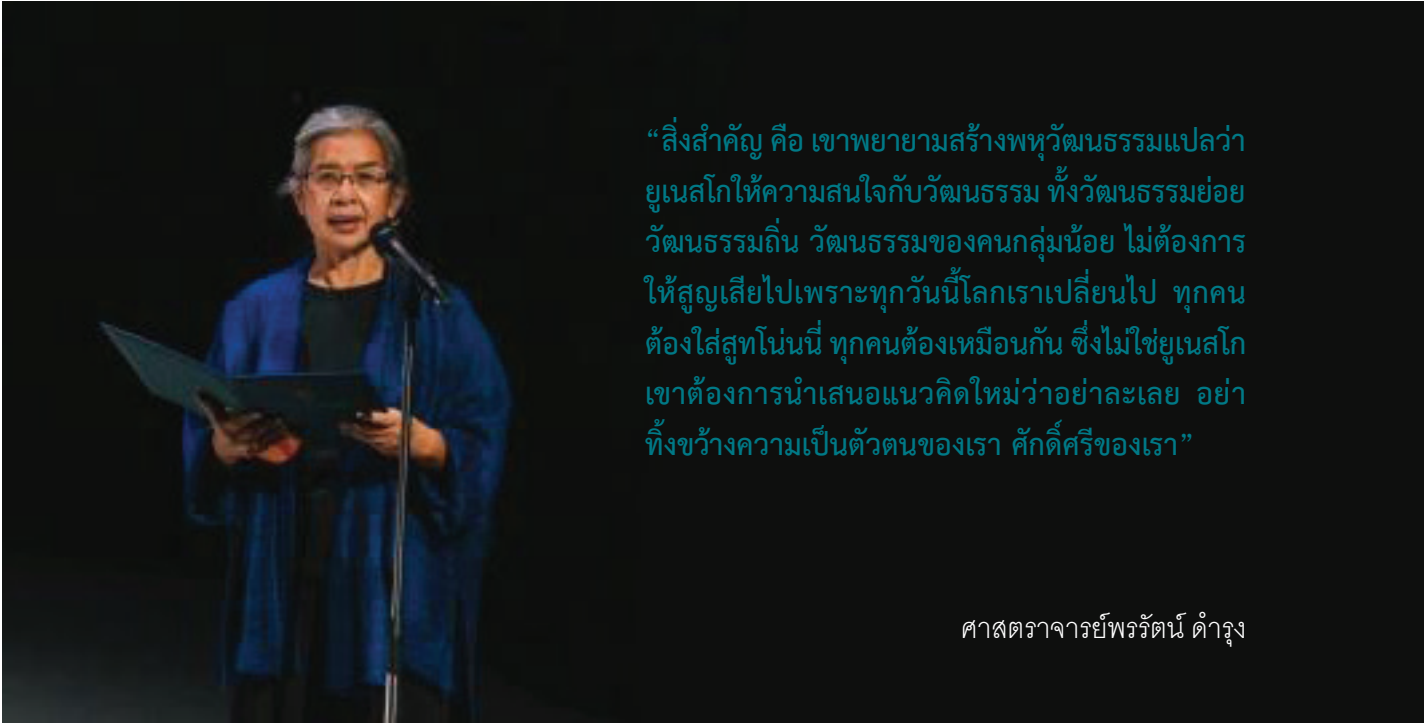
“Norah Rong Kru”, a Cultural Heritage
Not Awarded by UNESCO because of Its Finest Art Form
Don't Throw Away Our Identity

โดย: กองบรรณาธิการ

สาระสังเขป

โนราโรงครูเป็นวัฒนธรรมที่มีการปฏิบัติกันชุมชนอย่างต่อเนื่อง การได้รับยกย่องให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมวลมนุษยชนนั้นมิได้หมายความว่า เป็นศิลปะการแสดงที่มีความงดงามที่สุดในโลก แต่เป็นการยกย่องผู้คนในชุมชน และชื่นชมในความเข้มแข็งของผู้สืบทอดวัฒนธรรมดังกล่าวที่ยังรักษาพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่นี้ให้คงอยู่ หลังจากนั้นควรมีการเปิดพื้นที่พูดคุยกันของหน่วยงานต่าง ๆ กับชุมชนโนราว่าจะดูแลรักษาโนราอย่างไร หากผู้คนลดความสนใจในโนราลงไป รวมถึงการช่วยเหลือศิลปินโนราเมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตต่าง ๆ ดังเช่นการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ไม่สามารถทำการแสดงได้ตลอดสองปีที่ผ่านมา

Nora Rong Khru is a culture continuously practiced in many communities. Being recognized as the “Intangible Cultural Heritage of Humanity” is by no means the most beautiful performing arts in the world but to honor the people in the community, appreciating the strength of its cultural successors who have been safeguarding a cultural space for this heritage. There should be, after all, an open-space discussion with the Nora's community on how to safeguard it once people lose interest in Nora as well as giving Nora performers who face crises a hand, such as, the spread of COVID-19 cutting a chance in performing in the past two years.

“สิ่งสำคัญ คือ เขาพยายามสร้างพหุวัฒนธรรมแปลว่า ยูเนสโกให้ความสนใจกับวัฒนธรรม ทั้งวัฒนธรรมย่อย วัฒนธรรมถิ่น วัฒนธรรมของคนกลุ่มน้อย ไม่ต้องการ ให้สูญหายไปเพราะทุกวันนี้โลกเราเปลี่ยนไป ทุกคน ต้องใส่สูทโน่นนี่ ทุกคนต้องเหมือนกัน ซึ่งไม่ใช่ยูเนสโก เขาต้องการนำเสนอแนวคิดใหม่ว่าอย่าละเลย อย่า ทิ้งขว้างความเป็นตัวตนของเรา ศักดิ์ศรีของเรา”

ศาสตราจารย์พรรัตน์ ดำรุง

ศาสตราจารย์พรรัตน์ ดำรุง นักวิชาการจาก ภาควิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ผู้ทรงคุณวุฒิและคณะทำงานจัดทำ ข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กระทรวง วัฒนธรรม ศาสตราจารย์พรรัตน์ยังเป็นนักวิชาการ ที่มีบทบาทสำคัญผู้หนึ่งในการผลักดันให้ “โนรา” ได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้อง ไม่ได้ของมนุษยชาติ โดยกล่าวระหว่างการแสดง ปาฐกถาเรื่อง “โนราในสายตานาฏยสากล” ณ สถาบัน ทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2565 ที่ผ่านมา

ศาสตราจารย์พรรัตน์ขยายความถึงคำว่ามรดก ทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ว่าการขึ้นทะเบียนโนรา มาจากอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทาง

วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เมื่อปี 2003 (พ.ศ. 2546) โดยประเทศไทยเข้าร่วมในอนุสัญญานี้เมื่อประมาณ 5 ปีที่ผ่านมา เมื่อเข้าร่วมแล้วก็มีการสงวน และการนวดไทยขึ้นทะเบียนโดยอนุสัญญานี้ให้ความสำคัญ กับวัฒนธรรมย่อย ท้องถิ่น และชนกลุ่มน้อย ไม่ใช่ เรื่องของสิ่งก่อสร้างหรือมรดกโลกแต่เป็นภูมิปัญญา ที่มีการปลูกฝัง สืบสาน และสืบทอด โดยพิธีกรรม โนราโรงครูเป็นวัฒนธรรมที่มีการปฏิบัติกันอยู่ใน ชุมชนอย่างต่อเนื่อง

หากพิจารณาที่คุณสมบัติของโนราที่ประเทศไทย เสนอให้ขึ้นทะเบียนตามอนุสัญญานี้จะพบว่ามีเกือบ ทุกอย่างตามที่ยูเนสโกกำหนดไม่ว่าจะเป็น 1) ธรรมเนียม และการแสดงออกทางมุขปาฐะ รวมทั้งภาษาที่ใช้สื่อ ในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม 2) ศิลปะการแสดง

“

“จากตำนานโนราที่บอกว่าโนราเจริญขึ้นในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ต่อมามีการแพร่กระจายไปในที่ต่าง ๆ จนเข้าสู่ส่วนกลางเป็นละครโนราชาติ เมื่อก่อนกรมพระยาดำรงเรียกการแสดงโนราว่าละครโนราชาติมีคนตั้งคำถามขึ้นมาว่าเราจะเรียก “โนรา” หรือ “มโนราห์” เรียกได้ทั้งสองอย่าง แต่โนราต้องการเรียกตามการออกเสียงมีคนโทรมาถามผมว่าอาจารย์จะให้เรียกว่าอะไรก็ทั้งสองอย่างนั้นแหละ เดิมไม่เรียกโนราด้วยซ้ำแต่ใช้คำว่าชาติรี จึงใช้คำว่าละครโนราชาติ ในตำนานบอกว่า ในบทตั้งอธิษฐานว่า “ไม่ได้ตั้งชาติรีไว้เป็นที่ประโลมโลก ระวังดับโศกสนุกสบาย” เวลาโนราจำลองถามโนราละไมดู จะแทนตัวเองว่าชาติรี คำว่าชาติรีมีที่มาจากไหนจะหมายถึงการระบำทากาลีของอินเดียทางตอนใต้แล้วมีละครอันหนึ่งที่มีการเร่ร่อนอยู่ทางอินเดียใต้เรียกว่า “ยาตรา” ตัวละครมีแค่สามตัว ตัวพระ ตัวนาง ตัวจ่าвод โนราแต่เดิมก็มีแค่สามตัวเหมือนกันใช้ผู้ชายแสดงล้วน เพิ่งจะมาเริ่มเมื่อช่วงหลังที่มีผู้แสดงอย่างน้อย 14 คนขึ้นไป ฉะนั้นคำว่าชาติรีอาจจะมาจาก “คทากาลี” ของอินเดียใต้ เกิดคำว่า

“ยาตรา” ในภาษาเบงกาลี ใช้คำว่า “ชาติรี” ที่โนราใช้มาช่วงหลังก็เปลี่ยนเป็น “มโนราชาติรี” แม้แต่ในเรื่องพระรถเมรีเขาก็ยังพูดถึงชาติรีอยู่ โนราที่พัฒนาการตรงนั้น”

พิทยา บุขรรัตน์
ประธานชมรมรักษักษ์ใต้

3) การปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม งานเทศกาล
4) งานช่างฝีมือดั้งเดิม เมื่อมีการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาแล้วจะเกิดอะไรขึ้นบ้างกับศิลปินโนรา และเจ้าของผู้สืบทอดนั้น ศาสตราจารย์พรรัตน์เสนอไว้ดังนี้

(1) ด้านนโยบายรัฐบาล ควรจัดทำแผนการสงวนรักษาโนราอย่างต่อเนื่องเพื่อบรรจุไว้ในแผนแม่บทส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

(2) ด้านการส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับกลุ่มศิลปินและผู้ปฏิบัติ รัฐบาลจะต้องผลักดันให้สมาคมจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลเพื่อรองรับการช่วยเหลือด้านงบประมาณ จัดให้มีพื้นที่ทางการแสดงอยู่เสมอ

(3) ด้านการถ่ายทอดความรู้และการส่งเสริมใน 2 ลักษณะ คือ การถ่ายทอดความรู้ในพื้นที่ภาคใต้ และการสร้างการรับรู้แก่เยาวชนในภูมิภาคอื่น ๆ

(4) ด้านวิชาการ ควรสนับสนุนการจัดการความรู้และวิจัยเพื่ออนุรักษ์ความรู้ที่เป็นมรดกประจำชาติ จัดประชุมเสวนา และการสร้างระบบสารสนเทศที่ถูกต้องและเชื่อถือได้

(5) ด้านการสร้างผู้ชม มีการสนับสนุนให้จัดการแสดงโนรารูปแบบต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

(6) ด้านการสร้างความตระหนักรู้ ที่ผ่านมามีหน่วยงานภาครัฐได้เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับโนราสู่สาธารณชน โดยรัฐควรถ่ายทอดสู่สาธารณะชนหลายรูปแบบ มีสื่อ มีภาพยนตร์ มีรายการโทรทัศน์ ต่างๆ ที่สนับสนุนโดยรัฐบาลคือ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม

(7) ด้านงบประมาณ รัฐบาลต้องสนับสนุนให้หน่วยงานภาครัฐจัดสรรงบประมาณต่อเนื่องให้กับองค์กรภาคชุมชน ภาคประชาสังคม และภาควิชาชีพ ในการส่งเสริมและรักษาโนรา นอกจากนั้นควรให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อหารายได้ ให้การดูแลสนับสนุนสมาคมโนราแห่งประเทศไทย

“การมีตำแหน่งของโนรามีความน่าห่วงใยในสายตาคนนอกอย่างผู้พูด และในสายตาของยูเนสโกเองด้วย โดยคนที่ทำงานในยูเนสโกฝากมาว่า การขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาแห่งมวลมนุษยชาตินั้น ชุมชนควรตระหนักว่าการขึ้นทะเบียนโนราไม่ใช่การสวมมงกุฎนางงามระดับโลก ยูเนสโกไม่ได้ให้รางวัลความสวยงามที่สุดในโลก ไม่ได้ให้รางวัลว่าเป็นวัฒนธรรมที่ควรได้มีคนมาชมมากที่สุดในโลก และก็ขายตัว ยูเนสโกไม่ได้พูดอย่างนั้น และไม่ได้ให้รางวัลนี้กับรัฐและไม่ได้ให้รางวัลนี้กับองค์กรท่องเที่ยวใด ๆ ทั้งสิ้น”

ศาสตราจารย์พรรัตน์ให้มุมมองว่า การขึ้นทะเบียนโนราเป็นมรดกทางวัฒนธรรมฯ นั้นก็เพื่อยกย่องคนในชุมชนชื่นชมในความเข้มแข็งและการมีพลวัตของชุมชนเพื่อจะบอกชาวโลกว่าสิ่งที่ชุมชน

ปฏิบัติมานั้นดีงามและเข้มแข็ง ชุมชนโนรายังเป็นชุมชนที่รักษาพื้นที่วัฒนธรรมที่เก่าแก่โดยเฉพาะพิธีกรรมโนราโรงครูที่เป็นเรื่องของบ้านหรือครอบครัวที่ถือปฏิบัติได้อย่างงดงามและต่อเนื่อง มีการถ่ายทอดศิลปะของโนราทั้งแบบเก่า และแบบใหม่ผ่านระบบการศึกษาทั้งในและนอกระบบ มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการแสดงที่นำเอาความรู้อื่น ๆ มาผสมผสานเพื่อตอบสนองนิยมของผู้ชมในเชิงมหรสพ โนราเข้มแข็งโดดเด่นในเรื่องศิลปวัฒนธรรม ยังดำรงความเป็นมหรสพในท้องถิ่นที่คงความเป็นเอกลักษณ์ทางภาษา สำเนียงดนตรีการร้องรำที่มีความโดดเด่น โดยทุกกระบวนการดังกล่าวมีพลวัต มีการเลือก รักษา คัดสรรสิ่งที่ดีงามที่สัมพันธ์กับชาติพันธุ์ เกิดพัฒนาการผสมผสานปะทะสังสรรค์ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ศาสตราจารย์พรรัตน์ดำรง ได้กล่าวแสดงปาฐกถาเรื่อง “โนราในสายตานาฏยสากล” ซึ่งจัดโดยสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณร่วมกับมูลนิธิทักษิณคดีศึกษา มูลนิธิศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ เนื่องในงานวันศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ประจำปี 2565 ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลาเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2565 ที่ผ่านมาการจัดกิจกรรมดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อรำลึกถึงคุณูปการของศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และสืบสานแนวความคิดการพัฒนาด้านคติชนวิทยาและวัฒนธรรมภาคใต้

■ โนราเจือ ชูศิลป์ โнораอาดูโส
แห่งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
และศาสตราจารย์พรรัตน์ ดำรง
(ถ่ายภาพโดย รุยาภา รอดทิม)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ■
ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์
นักวิชาการด้านโนรา
จากมหาวิทยาลัยทักษิณ
ศาสตราจารย์พรรัตน์ ดำรง และ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาโรช นาคะ
วิโรจน์ อดีตนักวิชาการด้านโนรา
จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์วิโรจน์ เป็น
โนราสายตระกูลขุนอุปถัมภ์นรากร
หรือโนราฟุ่มเทว และ
เป็นอาจารย์โนราของผู้ช่วย
ศาสตราจารย์ธรรมนิตย์ด้วย
(ถ่ายภาพโดย นิกสิทธิ์ วงศ์สวัสดิ์)

“

“สมัยนี้ไม่เหมือนกับสมัยก่อน ยุคโซเชียลก็เข้าถึง สมัยก่อนการสื่อสารไม่ทั่วถึง แต่เดี๋ยวนี้โนราหาคูได้จากยูทูบ เฟซบุ๊กเยอะแยะมากครับ จากสื่อโซเชียลสามารถศึกษาได้ครบเครื่อง เข้าถึงอยากดูโนรารำดี อยากจะดูโนราร้องดี อยากจะดูโนราพิธีกรรม ชลึง อยากจะดูโนราทำทสนุกสามารถหาได้ตลอดเวลา จึงเลยมองว่ามันเป็นเรื่องที่ง่ายต่อการเรียนรู้ครับ เด็ก ๆ รุ่นน้อง ๆ ที่เกิดขึ้นมาใหม่ส่วนมากแล้วจะเป็นโนราที่ครบเครื่องนะครับ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพิธีกรรม การรำ ร้องกลอน ทำบทความบันเทิง ความสนุกสนานโนรายุคปัจจุบัน ผมมองว่าต้องครบเครื่องครบถึงจะอยู่ได้”

อรรถพล ผอมคง

โนราโจ๊ก ดาวรุ่ง ศิษย์แม่่นกน้อย

ที่มา: จาก Album Gallery, โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, ม.ป.ป., https://www.skru.ac.th/view_photo/photo.php?album=2015091302

“โนราเป็นสัญลักษณ์ของความหลากหลายทางวัฒนธรรม และโนราก็เป็นศิลปะของชุมชนที่ได้รับ การยอมรับที่ยังไม่มีใครขึ้นมาถึงระดับโลก แต่เรา ขึ้นไปสู่ระดับโลกแล้วเรียก Glocalization คือ การขึ้น ไปสู่การยอมรับในระดับที่เป็นสากล แต่เรายังคง ความเป็นตัวของตัวเอง การที่จะถึงตรงนี้ได้มันมีขั้นตอน ของมัน โนราเป็นสัญลักษณ์ของความหลากหลาย ทางวัฒนธรรม ถ้ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น มีความแตกต่าง ในสายตระกูล ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวข้องกับครุฑัน ไม่มี อะไรซ้ำกันเลย มีซ้ำบ้างในบางช่วงแต่ก็มีรายละเอียด ที่แตกต่างกัน ทำรำก็เหมือนกัน ไม่ได้เป็นแบบแผน เดียวกันทั้งหมด ซึ่งคนในแวดวงวัฒนธรรมโนรา อาจมองว่าเป็นจุดอ่อนแต่ที่จริงแล้วเป็นจุดที่คน ข้างนอกชื่นชม การมาจากวัฒนธรรมเดียวกันแต่ แตกต่างกันเป็นเสน่ห์ของโนราที่มีสไตล์ที่แตกต่าง กัน” ศาสตราจารย์พรรัตน์กล่าวและระบุอีกว่าการศึกษา ในระบบมีการเปิดพื้นที่ให้แก่โนรา ตั้งแต่การมีหลักสูตร การเรียนการสอน มีคุณค่าร่วมสมัยกับยุคปัจจุบันที่ให้ ความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง เยาวชน และ ทุกวัยที่สามารถฝึกฝนโนราได้เพื่อให้สามารถสืบทอด ศิลปะท้องถิ่นภาคใต้ทำให้โนราฝังอยู่ในระบบการศึกษา มาจนปัจจุบันตั้งแต่ระดับประถมศึกษาไปจนถึง สถาบันอุดมศึกษาถ่ายทอดกันจากครูสู่ศิษย์หลายรุ่น

ส่วนคำถามที่ว่าเมื่อขึ้นทะเบียนโนราเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมฯ แล้ว ชุมชนโนราควรเดินอย่างไร ต่อไปนั้น ศาสตราจารย์พรรัตน์กล่าวว่า “ประการแรก ดีใจที่ยูเนสโกเห็นและให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม โนรา ทำให้เป็นที่รู้จักและยอมรับว่าเราเป็นชุมชนที่มี ความแข็งแกร่งทางวัฒนธรรม ผู้ชมก็ชื่นชมความงดงาม ของโนรา ชุมชนโนราควรเข้มแข็งและถือเป็นโอกาส อันดีที่จะเปิดพื้นที่หรือ platform ที่จะรับฟังกันและกัน

“

“โนราอันนี้เขาเรียกไม่ผิดหรอกครับ เขาเรียกโนราแล้วคนใต้เขาเรียกโนรานั้นแหละแถวลุ่มน้ำปากพนังบางที่ยังเรียกว่า “โลรา” มันกลายเสียงแต่ถ้าคำต้นจริงๆ ที่ถูกนะครับ “มโนหรา” (มะ-โน-หะ-รา) อันนี้ถูกเลยเป๊ะเลย อันนี้ผมสืบแล้ว “มโนหรา” หอหีบต้องอยู่บนานอหนู พอตอนหลังหอหีบไปอยู่หลังก็ใช้ติดต่อกันแล้ว ราชบัณฑิตฯ ก็ยอมตามความนิยม ราชบัณฑิตยอมหลายคำแล้วครับ (หัวเราะ) นี่คือเรื่องหนึ่งซึ่ง ถ้าคุณฉบับ “มโนหรา” ที่คนไทยเราชี้แจงออกเสียงว่า “มโนหรา” ไปการันต์ที่หอหีบเสีย เหมือน “สวรรค์” นั้นแหละครับ ที่จริง “สะ-วะ-ระ-คะ” เพื่อให้ง่ายก็สวรรค์เลย”

รองศาสตราจารย์ ดร.สืปพงศ์ ธรรมชาติ
มหาวิทยาลัยทักษิณ

โนราที่เป็นนักปฏิบัติ ไม่ต้องเป็นผู้ยิ่งใหญ่ แต่เป็นโนราเล็ก ๆ โนราที่ปฏิบัติอยู่ โนราที่อยู่ในชุมชนเราควรมีพื้นที่ที่รับฟังความคิดเห็นความต้องการ ถ้าวันหนึ่งคนหมดศรัทธา วันหนึ่งเขาเล่นโนราไม่ได้ อย่างเช่นช่วงโควิด มีพื้นที่ใหม่ ๆ อะไรบ้างที่โนราจะทำได้หรือได้รับการสนับสนุนเพื่อให้เขาสามารถอยู่ได้”

ศาสตราจารย์พรรัตน์ เสนออีกว่า หากในอนาคตชุมชนโนราได้รับความเดือดร้อนจากเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งจากผู้ชมที่เปลี่ยนไปหรือแม้กระทั่งการไม่ได้แสดงในช่วงการระบาดของโควิด-19 ที่ผ่านมา โจทย์ก็คือจะมีการช่วยเหลือสนับสนุนโนราเหล่านี้อย่างไร ประเด็นต่อมา การขึ้นทะเบียน

พิธีกรรมโนราโรงครูที่มีความซับซ้อนและมีขั้นตอนที่ชัดเจนว่าค่อนข้างเป็นเรื่องหรือพื้นที่ส่วนตัวในเชิงพิธีกรรมทั้งของสายตระกูล ครอบครัว และชุมชน แต่หากมีบุคคลข้างนอกต้องการชมพิธีกรรมในช่วงเวลาที่อาจจะไม่สอดคล้องการจัดพิธี ชุมชนโนราจะมีการพูดคุยกันอย่างไร โดยที่ผ่านมามีพิธีกรรมความเชื่อหลายอย่างที่จัดเป็นประเพณีหรือเทศกาลในเชิงการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นเศรษฐกิจ แล้วชุมชนโนราหรือผู้สืบทอดพิธีกรรมจะทำอย่างไรจึงจะพอเหมาะพอดี นอกจากนี้พิธีกรรมโนราโรงครูจะทำอย่างไรให้มีความร่วมสมัยที่หมายถึงการอยู่ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ●

เอกสารอ้างอิง

สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ. (15 มกราคม 2565). ปาฐกถา เรื่อง โนราในสายตานาฏยสากล และโนราห์ความเคลื่อนไหวในสังคมวัฒนธรรม. วันศาสตราจารย์สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. <https://www.facebook.com/folkloremuseum.ists/videos/733595154278520>